

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
заслуженого юриста України, члена-кореспондента Національної
академії правових наук України Сокурєнка Валерія Васильовича
на дисертацію Кривопуска Олександрa Григоровича
«Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною
або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення представленої Олександром Григоровичем Кривопуском дисертації дає підстави стверджувати, що ним проведений ґрунтовний аналіз проблемних питань, що мають місце під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Рецензована наукова робота виконана з актуальної проблеми, що останнім часом привертає до себе увагу вчених. Питання, що охоплені предметом дослідження, мають непересічне значення як для науковців при розробці теоретичних основ окремих методик розслідування кримінальних правопорушень, так і для практичних працівників у процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Таким чином, піднята автором тематика є вельми актуальною як для розвитку теорії криміналістики, так і в практичному вимірі, а сформульовані висновки і пропозиції є достатньо змістовні.

Здобувачем досліджено та розкрито ключові положення основних нормативно-правових актів, які покликані забезпечити захист прав дітей та осіб, щодо яких встановлена опіка чи піклування, порушення норм яких утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 166 КК України, що відіграє важливе значення для правильної кваліфікації злочинів досліджуваної категорії.

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні апробованої системи методів наукового пізнання, які використовуються в сучасній юридичній науці. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку цілком відповідає загальним вимогам.

Теоретичні висновки зроблено на широкій основі низки галузей знань. Емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять результати аналізу судово-слідчої практики, дані узагальнень судових рішень, які містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, дані офіційної статистичної звітності Офісу Генеральної прокуратури та МВС України за 2019-2024 рр. за темою дисертаційного дослідження; результати вивчення 223 кримінальних проваджень і результатів аналізу 688 обвинувальних вироків за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька та м. Київ); зведені результати опитувань 248 респондентів (слідчих, дільничних офіцерів поліції, працівників ювенальної превенції та працівників служб у справах дітей).

Обсяг використаних у роботі наукових джерел забезпечує належний рівень її інформативності.

В дисертації комплексно опрацьовано широке коло важливих для розвитку сучасної науки положень, зроблено низку теоретичних узагальнень та визначень, запропоновано нові підходи та авторське бачення шляхів подальшого вдосконалення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії.

До вагомих здобутків дисертанта, насамперед, слід віднести:

– визначення та всебічне розкриття особливостей правових відносин у сфері захисту прав дитини або іншої особи, щодо якої встановлена опіка чи піклування;

– розкриття за допомогою теоретичних уявлень елементів криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування;

– розроблення та дослідження складу криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення в контексті надзвичайних правових режимів, зокрема воєнного стану;

– дослідження особливостей взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції, служб у справах дітей та органів державної влади при розслідуванні злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування;

– формулювання та дослідження типових слідчих ситуацій під час розслідування злочинів досліджуваної категорії;

– визначення особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, направлених на одержання інформації з особистісних та речових джерел у кримінальних провадженнях, кваліфікованих за ст. 166 КК України;

– висвітлення особливостей застосування тактичних прийомів проведення допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого. Зокрема, акцентовано увагу на застосування методики «Зелена кімната» та використанні анатомічних (демонстраційних) ляльок;

– дослідження основних видів судових експертиз, які призначаються в процесі розслідування злочинів досліджуваної категорії, висвітлення основних завдань та кола вирішуваних питань під час їхнього проведення.

У дослідженні дисертант слушно наголошує, що неврегульованість на законодавчому рівні обов'язкової ознаки «злісність» у конструкції ст. 166 КК України, що призводить до суб'єктивного тлумачення даної дефініції. Крім того, КК України не конкретизує поняття «тяжкий наслідок», що також значною мірою призводить до уникнення відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Певним елементом новизни є обґрунтування необхідності чіткого визначення та уніфікації на законодавчому рівні поняття «тяжкі наслідки» в

контексті злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Заслуговує на увагу розкриття дисертантом проблемних питань щодо початку досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Зокрема встановлено, що основною проблемою початкового етапу розслідування виступають складнощі відмежування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, від інших кримінальних правопорушень, наприклад, навмисного вбивства (ст. 115 КК), умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК), залишення в небезпеці (ст. 135 КК), домашнього насильства (ст. 126-1 КК). Також виникають складнощі при встановленні ознак злісності в діяннях злочинця, що, в свою чергу, призводить до помилкової кваліфікації.

Імпонує проведений автором ґрунтовний аналіз позицій науковців і практиків відносно організації та планування розслідування, а також пропонований автором власний підхід до організації та планування розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. В контексті цього питання дисертант окремо зосереджує увагу на труднощах, що виникають під час організації та планування розслідування даної категорії кримінальних проваджень, а також важливості визначення переліку обставин, які підлягають встановленню.

Аргументованою вбачається позиція про те, що в процесі досудового розслідування основний обсяг інформації одержується слідчим від особистісних джерел інформації. Автором акцентовано увагу на тому, що найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 166 КК України, є допит.

Вагомим здобутком дисертанта, враховуючи вік потерпілих, є висвітлення досвіду проведення допиту малолітніх потерпілих (свідків), із використанням анатомічних ляльок, що є революційним способом отримання інформації. Дисертант пояснює, що під час роботи з використанням анатомічних ляльок важливо, що дитина, як правило отримала тілесні ушкодження, і потребує делікатного підходу. Автор обґрунтовано акцентує увагу на необхідності врахування вікової психології та загальних рис віку конкретної дитини під час проведення слідчих (розшукових) дій за його участі.

Дисертантом висвітлено форми та напрямки здійснення взаємодії підрозділів органів досудового розслідування Національної поліції України, ювенальної превенції Національної поліції України, дільничних офіцерів поліції, оперативних підрозділів, служби у справах дітей та інших соціальних служб, органів державної влади, місцевого самоврядування та ін. Взаємодія ґрунтується на взаємному обміні інформацією та спільному проведенні слідчих (розшукових) дій, що забезпечує ефективне виконання завдань і повноважень у боротьбі із злочинами вказаної категорії.

Слушною є й позиція автора стосовно важливості участі спеціаліста при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, направлених на отримання та вилучення інформації з матеріальних об'єктів. Враховуючи результати проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, дисертант обґрунтовано доводить позицію, що основними джерелами матеріальних слідів є труп потерпілого, тіло потерпілої особи та речі матеріального світу, які зберігають на собі сліди вчиненого протиправного діяння. Таким чином, участь спеціаліста під час проведення огляду трупа потерпілого або тіла живої особи є найбільш поширеним видом використання спеціальних знань.

З урахуванням особливостей розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, дисертантом докладно досліджені особливості призначення та проведення судово-медичної експертизи трупа, судово-медичної експертизи живих осіб, судово-

психіатричної експертизи та інших видів експертиз, які призначаються в процесі розслідування злочинів досліджуваної категорії.

Основні положення, висновки, рекомендації в повній мірі доведено дисертантом до широкої громадськості в опублікованих наукових працях. Викладені в дисертації основні положення дослідження є ідентичними. Результати проведеного дослідження вже частково знайшли своє втілення в практичній діяльності правоохоронних органів, що засвідчується відповідними актами їх упровадження, а також можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях та освітньому процесі закладів вищої освіти юридичної спрямованості.

Зроблені автором наукові висновки є достовірними, аргументованими та належним чином обґрунтованими. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які в сукупності і забезпечують цілісність проведеного дослідження, результати якого апробовано на науково-практичних конференціях та в повній мірі відображено в авторських публікаціях.

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у двадцяти чотирьох наукових публікаціях, серед яких: п'ять статей у виданнях, що включені Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття у міжнародному науковому виданні, а також у вісімнадцяти тезах доповідей, що опубліковані у збірниках науково-практичних конференцій та засідань круглих столів.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Олександра Григоровича Кривопуска «Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

Разом із тим, загальне позитивне враження про дисертацію не виключає наявності положень, які притягують світло полеміки. Тому, констатуючи наявність всіх необхідних для такого рівня наукової роботи моментів, слід відзначити, що вона містить деякі дискусійні, спірні або ж такі, що потребують додаткових уточнень положень.

1. Під час узагальнення емпіричної бази дисертаційного дослідження здобувач зазначає про опрацювання 223 матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування та 688 обвинувальних вироків суду; зведені результати проведеного анкетування 248 працівників Національної поліції України, прокуратури та служби у справах дітей. Втім, на нашу думку, деталізація наведених даних, тобто виокремлення показників за підслідністю, регіонами дослідження тощо, значно підвищила б репрезентативність сформованих висновків та розширила зведені дані у додатках, зокрема враховуючи воєнний стан.

2. У розділі 1 «Теоретико-правові та криміналістичні засади розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка та піклування» автором ґрунтовно розкрито вплив повномасштабного вторгнення РФ на способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 166 КК України (підрозділ 1.3). За результатами дійсного дослідження автором встановлено, що одним із способів вчинення вказаного злочину є «нехтування небезпечних умов для проживання або життєдіяльності». Дійсно, в умовах сьогодення все частіше трапляються випадки, коли батьки (піклувальники) ставлять під загрозу життя та здоров'я осіб, про яких зобов'язані піклуватись. Це проявляється в тому, що батьки (піклувальники) ігнорують вимоги та рекомендації військово-цивільних адміністрацій населених пунктів, які розташовані в безпосередній близькості від бойових дій, наприклад, щодо обов'язкової евакуації цивільного населення. Подібними діями батьки

свідомо ставлять під загрозу життя та здоров'я дітей, в результаті чого урядом навіть було розроблено механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій.

Збройна агресія формує і такий елемент криміналістичної характеристики, як обстановка вчинення злочину. При цьому, свідоме нехтування вимог військово-цивільних адміністрацій щодо обов'язкової евакуації дітей характеризує місце вчинення злочину. Такими місцями виступають прикордонні райони (Харківської, Сумської, Запорізької областей).

Розглядаючи такий елемент як особа злочинця, дисертантом обґрунтовано констатується збільшення частки вчинених кримінальних правопорушень особами з числа внутрішньо переміщених осіб, які не приділяють достатньо уваги вихованню дітей. Крім цього, все частіше соціальними службами фіксуються випадки нецільового використання грошових коштів, які виділені родині.

Враховуючи здобутки дисертанта в частині розкриття впливу воєнного стану на криміналістичну характеристику злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, доцільно було би приділити увагу розкриттю особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, зокрема проведення допиту, пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції тощо. Це б суттєво підвищило практичну значущість роботи.

3. Досліджуючи проблемні питання організації та планування розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (підрозділ 2.2), дисертант фрагментарно розкриває особливості профілактичної діяльності. Автор слушно наголошує на тому, що враховуючи сукупність умов, які сприяють вчиненню злочинів досліджуваної категорії, профілактична діяльність слідчого є невід'ємною частиною організації розслідування. Профілактична діяльність поєднує комплекс заходів соціально-психологічного, інформаційно-виховного, організаційно-управлінського та правового

характеру. Виявлення та аналіз причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, відіграє важливу роль в процесі досудового розслідування та є пріоритетним напрямом роботи слідчого.

При цьому, розуміючи важливість захисту дитинства та враховуючи суспільний резонанс, який викликає вчинення кримінальних правопорушень даної категорії, доцільно було би приділити окремий підрозділ роботи розгляду особливостей криміналістичної профілактики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

4. За змістом підрозділів 3.1. «Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних об'єктів» та 3.2. «Проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації з особистісних джерел» здобувач цілком обґрунтовано приділяє увагу проведенню слідчих (розшукових) дій. Втім, робота значно виграла, якщо б у дисертації були виокремлені тактичні помилки і прорахунки, що допускають працівники правоохоронних органів під час проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України. Тим більше, що в підрозділі 3.3. «Особливості використання спеціальних знань» автором значною мірою приділяється увага саме проблемним питанням та прорахунками, яких припускаються слідчі.

Перераховані зауваження мають дискусійний характер, складають підґрунтя наукової дискусії під час публічного захисту, а також дадуть можливість здобувачеві проявити свій науковий потенціал та уміння вести наукову полеміку.

Таким чином, незважаючи на висловлені вище зауваження і побажання, є підстави зробити висновок, що дисертація «Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» виконана на високому науковому і методологічному рівнях, з широким використанням загальної та спеціальної

літератури, має наукову цінність й практичну значимість в діяльності органів Національної поліції України.

Загальний висновок: дисертація Кривопуска Олександра Григоровича на тему: «Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною за своїм змістом.

Робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Олександр Григорович Кривопук – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ

Валерій СОКУРЕНКО